

IGRE KOJE POMAŽU RAZVOJU ČITALAČKIH VJEŠTINA

Čitanje je glavni instrument učenja tijekom cijelog školovanja i kasnije u životu. Stoga je najvažniji obrazovni zadatak početnog školovanja ovladavanje vještinom čitanja. Aktivnost čitanja vrlo je složena i sadrži brojne procese obrade slušnih i vidnih reprezentacija materijala koji se čita, kao što su: uočavanje značenja riječi, usvajanje veze između slova i glasa, rastavljanje riječi na glasove, povezivanje glasova u cjelovitu riječ, analizu riječi na slogove, stapanje slogova u riječi, rastavljanje rečenice u riječi, uočavanje smisla cijele rečenice, usklađivanje smisla cijele rečenice...

U užem smislu čitanje predstavlja prevođenje znakova tj. slova u glasove i riječi. To se sustavno poučava u školi. Međutim, da bi dijete moglo usvojiti čitanje mora prije toga razviti osnovnu fonološku svjesnost tj. razlikovanje glasova, glasovnu analizu riječi i glasovnu sintezu. Bez te sposobnosti učenje čitanja bit će otežano.

Određene vježbe fonološke svjesnosti provode se na početku školovanja kao uvod u čitanje i pisanje; s učenicima koji pokazuju teškoće u čitanju provodi se individualan tretman, ali, obzirom da se svijest o jeziku razvija vrlo rano, s razvijanjem fonološke svjesnosti može se započeti i mnogo prije polaska u školu. U vrtićima se raznim aktivnostima potiče razvoj predčitačkih vještina.

1. Čitanje

Nedvojbeno je da je za razvoj predčitačkih vještina potrebno da roditelji čitaju svojoj djeci. Odabrano štivo mora biti kvalitetno, čiji je tekst napisao dječji pisac, a ilustracije potpisao slikar. Također se osim izmišljenih priča moraju čitati tekstovi koje sadrže informacije o svakodnevnom životu: ljudima, životinjama, prirodnim pojavama. Značajne su i tzv. "problemske priče" koje o svakodnevnom životu i problemima govore na suptilan način (npr. Vjeruj u sebe, Kako možeš skočiti tako visoko)

Dok roditelj čita dobro je da dijete gleda i prati slike. Roditelj može pokazivati prstom i dio teksta ili pokoju riječ koju pročita. Kasnije može prstom pratiti tekst koji se čita i na taj način pomoći razvoju svijesti o smjeru pisanja s lijeva na desno i odozgo prema dolje.

Doslovno čitanje teksta nije dovoljno, jer bi tada dijete bilo samo pasivni slušač. Korisno je da se čitanje teksta izmjenjuje s razgovorom o slikama i tekstu, da se proširuje, objašnjava, povezuje s drugim situacijama. Važno je dijete aktivno uključiti u čitanje na način da se tijekom čitanja od njega traži da koristi određene govorne vještine: u početku je to imenovanje slike koju vide, odgovaranje na pitanja o radnjama, svojstvima ili funkcijama, zatim zahtijevanje iskaza od nekoliko riječi i postupnog samostalnog opisa slike ili sadržaja priče. Čak i kada dijete preraste jednostavne slikovnice i sposobno je pratiti dugačke priče preporuča se dio vremena posvetiti opisanom dijaloškom čitanju. Složenije vještine koje se traže od djeteta odnose se na samostalno završavanje priče, promjenu nekih situacija, povezivanje više priča u jednu i slično.

Kulturu čitanja potiče i sam model roditelja koji čita, a mogu se koristiti i drugi načini, poput učlanjivanja djeteta u knjižnicu, organizacije čitalačkih večeri u grupi djetetovih prijatelja, vođenja redovite brige o knjigama na način da se zalijepe kad se pokidaju, organizacije prostornog kutka za čitanje, poticanja likovnog izražavanja ili dramskog izričaja na temu slikovnice i sl.

Djetetu se u svakodnevnim situacijama može ukazivati na činjenicu da brojne informacije dobivamo čitanjem pisanih poruka. Dobro je pokazivati mu kratke poruke: imena naselja u

koja ulazimo, imena trgovina, naslove slikovnica, imena ulica, nazive prehrambenih proizvoda itd.

2. Zadaci s rimom

Prepoznavanje rime je najraniji pokazatelj metalingvističkog razvoja djece. Prepoznavanje i produkcija rime potiču se čestim čitanjem brojalica i pjesmica, a zadaci vezani uz rimu se vremenom nadopunjuju tj. traže od djeteta da sluša i ponavlja rimu, pamti rimu, predviđa završetak u rimi i samostalno je proizvode.

Postoje i različite igre koje potiču prepoznavanje i produkciju rime:

- Nadopunjvanje stihova rimom (na način da se pri izgovaranju poznatih stihova izostavlja slaganje u rimi koje dijete treba dopuniti)
- Domino u rimi – razne sličice slažu se po rimi
- Memori u rimi – uzimaju se parovi onih sličica koje se rimuju
- Čarobna vreća – iz vrećice se izvlače sličice koje dijete imenuje i samo treba pronaći riječ koja se sa sličicom slaže u rimi (riječi mogu biti besmislene)
- Listići s rimom – na lijevoj strani redova je 1 sličica (koju dijete najprije treba izgovoriti), na desnoj strani su nove 2-3 sličice i dijete treba pokazati, zaokružiti ili obojati onu koja se slaže s prvom sličicom u rimi
- Listići s rimom II – isto kao i prethodan zadatak samo se u nizu sličica traži ona koja ne pripada redu pa se ona šara ili precrtava

3. Raščlamba rečenica na riječi i riječi na slogove

Iako je krajnji cilj poticanja fonološke svjesnosti osvještavanje fonema, dobro je započeti korištenjem većih govornih jedinica. Tako se najprije rečenice raščlanjaju na riječi, zatim riječi na slogove i na kraju na glasove. Najprije se koriste kratke rečenice (s dvije ili tri riječi), a kasnije sve duže, kao što se i pri rastavljanju na slogove najprije koriste dvosložne i trosložne riječi, zatim višesložne.

Primjeri aktivnosti:

- Djetetu se izgovori rečenica, a ono mora za svaku riječ koju je čulo uzeti po jedan žeton/sličicu/figuricu; zatim samo ponovi rečenicu
- Dijete može pljesnuti rukama/mahnuti zvečkom/udariti u bubanj na svaku riječ koju čuje u rečenici
- Pljeskanjem se može označavati i slogove unutar riječi
- Pjevanjem pjesmica i udaranjem ritma također se osvještava da su riječi sastavljene od slogova (npr. Ki-ša pa-da tra-va ras-te go-ra ze-le-na...)
- Traži se da dijete producira riječi koje počinju na određeni slog. Za to je zgodna igra „Trgovina“ – roditelji ili učitelj je „kupac“ koji „trgovcu“ (djetetu) kaže da bi kupio nešto na pa-, a dijete onda nudi razne mogućnosti (patku, pancetu, papir...)

4. Uočavanje prvog ili zadnjeg glasa

S mlađom djecom se najprije radi na imenovanju pojedinih sličica (iz slikovnica i raznih slikovnih materijala – plastificiranih ili kartonskih sličica) ili predmeta iz prirodne okoline na način da naglašavaju početni ili posljednji glas. Važno je da naglašavanje glasova roditelj najprije demonstrira.

Zatim slijedi uočavanje prvog glasa pa uočavanje zadnjeg glasa, što se može provoditi na slične načine i kroz iste aktivnosti kao što su dosad opisane:

- iz „Čarobne vreće“ se izvlače kartice sa sličicama predmeta koje dijete najprije glasno izgovori i ako počinju (ili završavaju) na isti glas onda se ti parovi zadržavaju, ako ne onda se vraćaju u vreću
- Memori sa slikovnim karticama - zadržavaju se parovi koji počinju (ili završavaju) na isti glas
- Zvučni domino – razne sličice slažu se po istom prvom (ili zadnjem) glasu
- Listići s raznim zadacima, npr. na kojima se označavaju/zaokružuju/bojaju oni predmeti koji počinju (ili završavaju) na isti glas kao i predmet koji je prikazan na vrhu stranice; povezuju se životinje sa slikama predmeta koji počinju na isti glas kao i one;
- Crni Petar je igra karata u kojoj se koriste sličice predmeta; parovi sličica se sastavljaju prema početnom (ili završnom) glasu, a neparna karta je Crni Petar
- Izrada plakata na kojemu se lijepe kartonska pakovanja različitih kućnih potrepština koje počinju (ili završavaju) na isto slovo (npr. kalodont, keks, korijandar...; sapun, sok, salvete)
- U kutiju moraju staviti što više predmeta iz okoline s istim početnim (ili završnim) glasom
- Glasovno razvrstavanje: veliki broj sličica koje se najprije imenuju slaže se u skupine prema istom početnom (ili završnom) glasu
- Na fotokopijama slika s mnogo detalja zaokružuje se one koje počinju (ili završavaju) istim glasom
- Sagrađi lanac je igra u kojoj dijete dobije različite sličice; izabere jednu, izgovori je i zatim slaže sličice jednu za drugom na način da sljedeća sličica mora početi na isti glas kojim završava prethodna

Sve nabrojane aktivnosti ponavljaju se tako da se koriste jednostavnije riječi, a zatim se one prilagođavaju razvojnim sposobnostima i postaju sve složenije. Najjednostavnije su riječi koje počinju samoglasnicima ili suglasnicima koji se mogu dužiti (c, č, ć, s, š, z, ž, h i f) i riječi koje završavaju samoglasnicima ili zvučnim suglasnicima (b, d, g, z, ž, v). Nakon toga se uočavaju glasovi s, ž, f i h, a najsloženiji su glasovi g, k, d, l i t.

5. Izostavljanje prvog ili zadnjeg glasa

Za ovu aktivnost može se koristiti lutka za koju se djetetu kaže da ne može izgovoriti početni (ili završni) glas. Od djeteta se traži da govori umjesto nje i da ponavlja riječi, ali tako da oduzme prvi (ili posljednji) glas.

6. Produkcija riječi koje počinju (ili završavaju) na zadani glas

Nije potrebno izgovoriti cijelu riječ, već roditelj izgovara samo početni glas, a od djeteta se traži da producira riječi koje počinju na taj glas. I taj se zadatak može izvoditi na različite načine:

- Roditelj kaže: „Znam riječ koja počinje na...“ a dijete nabraja što više riječi koje zna
- U svojoj okolini dijete traži predmete koji počinju (ili završavaju) na zadani glasom

- Pogađanje zamišljenog predmeta – roditelj zamisli neki predmet koji se nalazi u njihovoj okolini, a počinje (završava) na zadani glas pa ga dijete mora pogoditi (dijete si može pomoći postavljanjem različitih pitanja o tom predmetu – primjerice „je li to zeleno?“)
- Crtanje predmeta koji počinju (završavaju) na zadani glas
- Složi lanac – kao i prije, samo se sada riječi izgovaraju
- Igra „Duhovi“ – prvi igrač (a može se igrati grupno ili u paru) izvikuje jedan glas, drugi igrač izvikuje drugi glas koji se na njega nastavlja s ciljem da tek treći ili četvrti igrač dovrši riječ koja se sastoji od redosljeda produciranih glasova
- „Tajni jezik“ – cilj aktivnosti je da se izvikne riječ, a druga osoba mora tu riječ ponoviti na način da prvi glas postane posljednji (npr. noga postaje ogan); slično je kada posljednji slog postaje prvi (papuča = čapapu)
- Uporaba aliteracije:
 - o čitanje i učenje napamet pjesmica s aliteracijom – u kojima svaka riječ počinje istim glasom (npr. Čiča i čvorak, Travanj)
 - o Bakina škrinja – dijete nabraja što više riječi koje počinju istim glasom
 - o izmišljanje rečenica od 3 ili 4 riječi koje počinju istim slogovima (Carstvom car caruje; Kralj u kraljevstvu kraljuje) ili glasom (Vani vjetar vije.)

7. Povezanost glasa i slova

Mnoga djeca znaju razlikovati slova, iako nemaju razvijenu sposobnost raščlambe riječi na glasove. S usvajanjem abecednog načela ne treba žuriti jer je preduvjet osvještana i automatizirana glasovna raščlamba. No, ako dijete pokazuje zainteresiranost za slova ili je već počelo usvajati slova može se povezati upotreba slova i glasovnih stimulusa.

Primjeri aktivnosti koje na zanimljiv način potiču vježbanje povezanosti glasa i slova:

- Dijete se s pojedinačnim slovima može susresti rano – npr. kroz magnetna slova preko kojih prelazi prstom i koja izgovara ponavljajući glas nakon što ga izgovori roditelj
- Slaganje puzzli na slova
- Pri izgovoru određenog glasa pokaže mu se slovo koje predstavlja znak za taj glas pa se to slovo traži u slikovnicama, među magnetnim slovima, u slovarici, među nazivima raznih proizvoda...
- Lov na slova – izabere se slovo pa se traži što je moguće više tog slova u različitim natpisima
- Mreža slova – na velikom papiru napisana su različita slova; dijete traži i pokazuje zadano slovo; zatim se igra može širiti pa dijete može reći riječ koja počinje tim glasom ili rečenicu u koja počinje s tom riječi...
- Banka slova – na listu papira je slovo (u sredini ili na početku) pa dijete oko tog slova lijepi sličice predmeta koji počinju tim slovom
- Crtanje slova – uz slovo se nacrtava predmet koji počinje tim slovom i sličan je slovu (npr. lula – l, zmija – z, crv – c...)
- Pisanje slova u pijesku na koja počinju predmeti koji se koriste u igri u pijesku (kantica, lopatica...)

8. Glasovna analiza i sinteza

Za razliku od prethodno opisanih aktivnosti, sada se traži da dijete čuje i producira sve glasove u riječi. Te se aktivnosti mogu izvoditi uz pomoć slova koja dijete paralelno usvaja ili samo usmeno.

- Prepoznavanje glasa koji nije ni prvi ni zadnji – od raznih sličica dijete treba obojati one koji u sebi sadrže neki glas (npr. ako se traži glas k – treba obojati ruku, mrkvu i sl.)
- Povezivanje sličica i slova (povezuju se sličice u kojima se čuje određeni glas s tim slovom: zec – e; trava - a)
- Glasovna tombola: dijete dobije karticu s devet slova i devet žetona; nakon što čuje riječ mora pokriti ona slova/glasove koje čuje u toj riječi
- Za svaki glas jedan žeton: dijete ima karticu s dva reda po 5 kvadratića: u donjem redu su žetoni; nakon što čuje riječ/vidi sliku ono mora rastaviti riječ na glasove tako da izgovara glas po glas, a za svaki glas pomakne žeton u gornji kvadratić
- Križić i kružić – na kartončić u kojemu su redovi od po pet kvadratića dijete mora zadanu riječ rastaviti na glasove; zatim ucrtati X u onoliko kvadratića u retku koliko ima glasova, a O ucrtati u onaj kvadratić u kojem se nalazi posebno zadan glas
- Slaganje slova: razbacana slova (3 – 4) dijete mora složiti u riječ; u početku mu pomaže sličica tog predmeta; kasnije se sličica može maknuti
- Obrnute riječi – dijete čuje riječ koju mora izgovoriti obrnuto (medo = odem)
- Glasovne puzzle: (svaki komad puzzle jedno je slovo; dijete slaže komplete od 3-4 puzzli tako da dobije riječ; zatim odgovara na pitanja: Koja su riječ složio? Od koliko se glasova sastoji? Koji je glas prvi, drugi, treći, četvrti po redu?)
- Slaganje riječi – od mnogo ponuđenih slova dijete treba sastaviti što više različitih riječi
- Izgovore se glasovi koje dijete treba ponoviti istim redosljedom i izreći riječ (a–u–t–o = auto); za ovu aktivnost može se npr. koristiti lutka koja riječi izgovara glas po glas
- Zagonetna riječ – to je igra slična Vješalima, igri iz našeg djetinjstva; za svaku riječ se na ploču nacrtaju onoliko crtica koliko ima glasova u riječi; dijete izgovara glasove koje onda roditelj upisuje na određeno mjesto dok dijete ne pogodi o kojoj se riječi radi. Igra se može igrati na različite načine i grupno.

Prikazane su specifične aktivnosti koje značajno mogu utjecati na fonološku svjesnost. Pri tome važno je voditi računa o još nekim stvarima:

- S opisanim aktivnostima započeti što ranije jer na taj način povećavamo vjerojatnost uspjeha u čitanju i smanjujemo rizik od neuspjeha koji se može doživjeti pri početnom usvajanju čitanja.
- Vježbe se izvode u individualnom radu s djetetom, dok se usvojene vježbe onda mogu primjenjivati i s malom grupicom djece.
- Da bi vježbice bile interesantnije koriste se razne lutkice, plišane igračke ili drugi likovi, a mogu se uz vježbe uvoditi i različita pozitivna potkrjepljenja koja povećavaju motivaciju.
- Vježbe uvijek moraju biti prilagođene razvojnom stupnju djeteta, njegovim sposobnostima i jezičnim vještinama. Samo tako će se kod djece razviti osjećaj uspješnosti i ohrabriti ih da u njima sudjeluju.
- U mlađoj dobi prilagođene vježbice provoditi redovito, kod djece s teškoćama u čitanju obavezno svakodnevno u trajanju od 15 minuta do pola sata.
- Ne treba žuriti s abecednim načelom iako se kod djece koja znaju abecedno pismo mogu povezivati slova i glasovni stimulusi što rezultira boljim napretkom.